

The background is a dark brown, textured surface, possibly leather or parchment, with a wide, ornate gold border. The border features intricate, repeating scrollwork and floral patterns. The title is centered in a large, gold, serif font with a slight 3D effect.

Van Dieden  
naar  
Wognum

Agnes Lewe



Agnes Lewe

# Van Dieden naar Wognum

Joannes van Dijk (1775-1838),  
een boerenzoon uit Dieden  
als pastoor in Wognum

Verhalen uit het Stadsarchief I  
Oss 2013





## Inleiding

In de zomer van 2012 werd ik gebeld door Adrie Smit uit Wognum. Als lokaal historicus en archivaris van de parochie zocht hij naar informatie over Joannes van Dijk uit Dieden die van 1812 tot 1838 pastoor was geweest in Wognum. Ik kon de heer Smit helaas niet helpen aan een portret van de pastoor, maar we wisselden wel gegevens uit. En zo hoorde ik dat Joannes van Dijk in 1838 zelfmoord had gepleegd in de nacht voor zijn overplaatsing naar een andere parochie. Dat gegeven intrigeerde me enorm. Een pastoor die zich zelf van het leven had beroofd – waarom was dat gebeurd? Wie was deze man? Hoe kwam hij uit een klein brabantse dorp, dat nu onder de gemeente Oss valt, terecht in Holland? Ik begon een onderzoek.

Van Dijk leefde in een bijzondere tijd zo werd snel duidelijk. Geboren ten tijde van de patriotten maakte hij als jonge man de inval van de Fransen en de Bataafse Republiek mee. Zijn benoeming in Wognum werd nog door Napoleon bevestigd, maar het grootste deel van zijn werkzame leven bracht hij door onder koning Willem I. Ook de katholieke kerk onderging de nodige veranderingen. Hadden de Fransen nog priesters en monniken achtervolgd, de Bataafse Republiek kende vrijheid van godsdienstuitoefening. Dat leidde tot het ontstaan van theologische hogescholen in verschillende plaatsen in Brabant niet ver van Dieden. Maar Holland was voor de katholieke kerk tot in het midden van de 19e eeuw “missiegebied” en officieel waren de parochies daar “staties”.

In dit artikel heb ik gepoogt het leven van pastoor van Dijk te schetsen in zijn tijd. Ik heb daarbij gebruik kunnen maken van de omvangrijke bronnenverzameling van Arie Smit, zijn aantekeningen, kaarten en foto's. Andere bronnen vond ik in onze eigen collecties in het Stadsarchief Oss, in de universiteitbibliotheek van Maastricht, Het Utrechts Archief en natuurlijk op het internet. Een eerdere, minder uitgebreide versie van dit stuk is verschenen in het Jaarboek 2013 van de Historische Stichting “De Cromme Leek”.

## Joannes van Dijk, boerenzoon uit Dieden

Jo(h)annes van Dijk werd in 1775 geboren in Dieden. De heerlijkheid Dieden, gelegen ten westen van Ravenstein, omvatte het dorp en een klein gebied ten westen daarvan tot aan een oude Maasarm. Het lag gedeeltelijk buitendijks. In 1523 had Karel van Gelre zich meester gemaakt van Dieden en het samen met Oijen overgedragen aan de familie Van Gent. Daardoor werd het een Gelders leen en viel het onder het Rijk van Nijmegen. Dat was ook de reden dat er al bij het twaalfjarig bestand (1609) het protestantisme werd ingevoerd en de openbare uitoefening van de katholieke godsdienst werd verboden. Sindsdien werden de katholieken van Dieden verzorgd door de pastoors van het naburige Demen, in het Land van Ravenstein. Dit was mogelijk omdat Ravenstein werd bestuurd door een Duitse keurvorst, die vrijheid van godsdienst verleende.

Joannes werd gedoopt door Gerardus van Schaijk, pastoor van Demen en Neerlangel in het Land van Ravenstein en waarnemend pastoor voor de Gelderse plaatsen Dieden en Batenburg. Hij was de derde zoon van Stephanus Willems van Dijk uit Dieden en Johanna van Leuwen, die oorspronkelijk uit Maasbommel kwam. Zijn ouders waren getrouwd op 11 oktober 1768. Naast Johannes waren er nog zes kinderen: boven hem Henrica (\*1769), Ottho (\*1771) en Stephanus (\*1773), en onder hem Wilhelmus (\*1778), Dorothea Maria (\*1780), Johanna Christina (\*1783) en Petronella (\*1786).<sup>1</sup>



*De ouderlijke boerderij in Dieden*

Joannes werd geboren in een onrustige tijd en dat was tot aan de Maaskant voelbaar. De patriotten roerden zich in de grote steden. De heer van Dieden, tevens burgemeester van Nijmegen, Coenraad Diederik Neomagus Singendonck, was een conservatief politicus. Toen hij op de Landdag van 1782 weigerde om op de onafhankelijkheid van Amerika te drinken werd hij door de aanwezige patriotten “stevig afgeranseld” en nog net niet uit het raam gegooid.<sup>2</sup> Hij trok zich terug naar Dieden en stierf daar op 23 november 1792. In september 1794 werd Dieden samen met alle gebieden van de Republiek der Verenigde Nederlanden en Staatsbrabant door de Fransen bezet. In mei 1795 sloten de Franse Republiek en de nieuwe Bataafse Republiek vrede en verdeelden de gebieden onderling. Omdat het Gelders was, viel Dieden buiten de Bataafse Republiek. Het bleef Frans en ingedeeld bij het arrondissement Nijmegen, departement van de Dommel. Bij besluit van 21 december 1805 werd Dieden, ter correctie van de grens langs de Maas, alsnog bij Bataafs Brabant gevoegd. In 1806 werd het samen met Brabant onderdeel van het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon en in 1810 onderdeel van het Franse Keizerrijk.

In 1796 werd Joannes van Dijk meerderjarig. Naast alle politieke ontwikkelingen in zijn geboortestreek had hij als derde zoon van een boer een groot probleem. Zijn oudere broers werkten op de boerderij en zouden die later overnemen. Hij en zijn jongere broer moesten dus elders werk zoeken. Dit gold voor alle boerenzoons in die tijd. De ouderlijke boerderij splitsen was niet aan de orde. Dan zou iedereen te weinig hebben gehad. De boerderij van een kinderloze oom of neef overnemen kon soms, maar lang niet altijd. De jongere zoons moesten dus een andere oplossing vinden. Bij de familie Van Dijk werd broer Willem metselaar en vestigde zich in Amsterdam. Joannes, die goed kon leren, besloot naar het gymnasium te gaan om priester te worden.

## Joannes van Dijk, student

Studeren voor priester was in de 18e eeuw voor een Brabantse jonge man nog niet zo makkelijk. In Nederland waren al heel lang geen seminaries meer en de Fransen hadden recentelijk die van Leuven en Keulen gesloten. Maar Joannes had hij de tijd mee: De Bataafse

<sup>1</sup> DTB Dieden

<sup>2</sup> Henricus van Bulderen (1718-1794) en zijn Zutphense Courant

Republiek had in 1795 de vrijheid van godsdienst verkondigd. Mede hierdoor ontstonden in 1797 in tamelijke nabijheid van Dieden nieuwe studiemogelijkheden. In Den Bosch opende vicaris Van Alphen in januari 1797 een priesteropleiding, die vanaf januari 1798 gevestigd was in kasteel Herlaer (St. Michielsgestel) en in 1799 begon pastoor Ruys in Huisseling een seminarie.



*Latijnse school Ravenstein*

Voorafgaand aan het bezoek van een Theologische Hogeschool moesten de studenten wel al een “Latijnse School” of gymnasium hebben bezocht. Het gymnasium kende vijf klassen, die elk één jaar duurden. Dit werd meestal voorafgegaan door een voorschool, waar de jongens de grondbeginselen van de Latijnse taal leerden.<sup>3</sup> Joannes ging vanaf oktober 1797 naar de Latijnse school in Ravenstein. Hij is 22 jaar oud Als hij zich inschrijft voor het “Tyrocinium”, de Latijnse naam voor de voorschool.<sup>4</sup>

De Latijnse School in Ravenstein was in 1752 opgericht door de jezuïeten. Deze orde werd korte tijd later (in 1773) door paus Clemens XIV verboden, omdat hen door de koningen van Portugal, Spanje en Frankrijk politieke intriges en samenzweringen ten laste werden gelegd. De toenmalige Heer van Ravenstein, de Duitse keurvorst Karl Theodor, waardeerde echter het onderwijs van jezuïeten en wilde hun scholen behouden in zijn territorium. Daarom stichte hij in Ravenstein en elders congregaties van wereldpriesters. Daar konden ex-jezuïeten en anderen

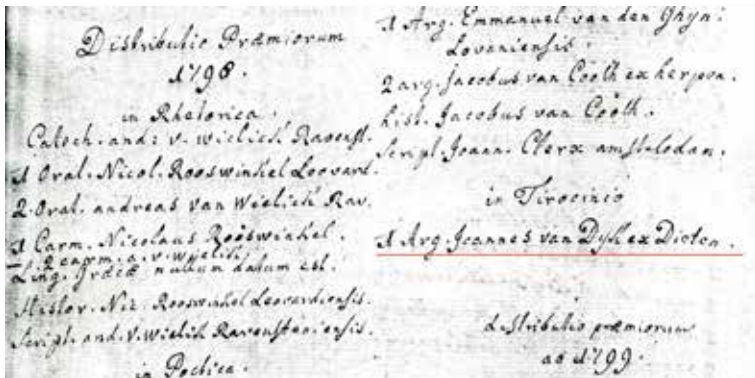
<sup>3</sup> Zie Pohle, F. “...mera ossa et cadavera”. Studien zum Jesuitentheater in Jülich-Berg, Ravenstein und Aachen (1601-1817), Aachen 2006, p. 17, voetnoot 4 over de inrichting van het onderwijs aan een school van de jezuïeten.

<sup>4</sup> StAOss, coll. Ravenstein, nr.



lid van worden. Het reglement van die congregaties kwam helemaal overeen met de leefregels van de jezuïeten. Met de komst van de Fransen verloor de congregatie haar beschermheer. En de docenten raakten een deel van hun inkomen kwijt. Van de keurvorst hadden zij per jaar een uitkering van 2000 gulden uit het Loterijfonds ontvangen. De leerlingen betaalden uiteraard voor het onderwijs, maar dat was niet voldoende om de school te financieren, want het aantal leerlingen was niet groot. Het verbaast dan ook niet dat bij vertrek of overlijden van een docent de school geen haast maakte met het vinden van een vervanger, maar de inkomsten verdeelde onder de overige twee.

Het docentencorps bestond ten tijden van Joannes uit één prefect en drie docenten die ieder twee klassen onder hun hoede hadden. Prefect Van der Eschen was een oude man. Hij was al docent in 1775 en was waarschijnlijk een ex-jezuïet. Magister Smids, de klasleraar van Joannes, overleed in februari 1800 en bijna een jaar lang werd al het onderwijs gegeven door de twee overige docenten: Petrus Olimeulen en Joes van Veghel, een ex-jezuïet, die ook al sinds 1775 les gaf. Toen ook deze in 1802 overleed, werd hij vervangen door pater Wilhelm van de Wijnboom, een kapucijn, die slechts twee jaar op de school bleef; Joannes heeft vermoedelijk geen les van hem gehad.



Lijst onderscheidingen 1801-1802

De omstandigheden waaronder Joannes zijn schoolopleiding volgde waren dus verre van ideaal. Maar hij was een goede leerling en bezat natuurlijk meer levenservaring dan zijn jongere medestudenten. Al in zijn eerste jaar werd hij onderscheiden voor zijn prestaties in “argumentum”, dat betekent “toneelspelen”. Jezuïetenscholen voerden elk jaar een toneelstuk op voor publiek. Het was hun manier om en de Latijnse taal en spreken in het openbaar te oefenen. Bovendien werden de bewoners en bestuurders van de stad getraakteerd op een jaarlijks terugkerend spektakel en dat was goed voor de onderlinge verhoudingen. Johannes deed het kennelijk goed op het toneel want in de tweede en derde klas blonk hij weer uit in dat vak en in de tweede klas ook in geschiedenis. In 1801 lijkt hij twee klassen in één jaar te hebben gedaan, en wel de Syntax en (een deel van) de Poëtica, waarbij hij ook nog excelleert in de vakken Grieks, geschiedenis, zang, redeneren en opstellen schrijven. In 1802 wordt hij voor het laatst in de analen van de school genoemd. Hij ontvangt voor zijn prestaties in de een na hoogste klas onderscheidingen in catechismus, retoriek, zang, Grieks en geschiedenis. Wanneer hij de laatste klas (“retorica”) heeft afgerond is niet bekend.

Over zijn verdere opleiding hebben we weinig informatie. Hij moest nog verder leren op een Theologische Hogeschool. Hij zou tot de vroege studenten van Den Bosch gehoord kunnen hebben. Maar hij zou ook bij pastoor Ruys gestudeerd kunnen hebben. Huisseling ligt immers op loopafstand van Dieden! Wat we weten is dat hij op 18 oktober 1804 de tonsuur ontving, de vier lagere wijdingen en de wijding tot subdiaken. Dit gebeurde door monsigneur Van Velde de Melroy en Sart-Bomal in Grave, waar deze oud-bisschop van Roermond op dat moment resideerde.<sup>5</sup> Johannes ging daarna mogelijk studeren in Warmond. Dit in 1799 gestichte seminarie was het eerste rooms-katholieke seminarie in de noordelijke Nederlanden. Op 6 aug 1805 ontvangt hij daar een “dimissoriale”<sup>6</sup>, een toestemming van het kerkelijk gezag voor wijding tot priester. Op 2 april 1806 wordt hij in de aantekeningen van aartspriester Ten Hulscher genoemd als “neo-sacerdos”, recent gewijde priester.<sup>7</sup> Waar en door wie hij gewijd is weten we niet.

<sup>5</sup> B.B.H. deel 60 (1948), p. 225.

<sup>6</sup> <http://de.academic.ru/dic.nsf/conversations/12332/Dimissoriale>

<sup>7</sup> B.B.H. deel 60 (1948), p. 225.

## De Hollandse Missie

De katholieke kerk in Nederland verkeerde aan het begin van de 19e eeuw bestuurlijk in een lastige situatie. Als gevolg van de Reformatie in zestiende eeuw kon de Katholieke Kerk in Noord-Europa en ook in de Noordelijke Nederlanden steeds moeilijker functioneren. Toen in 1580 de aartsbisschop van Utrecht overleed, benoemde paus Gregorius XIII geen opvolger, maar stelde als voorlopige oplossing een apostolisch vicaris aan. Daardoor was Noord-Nederland in de organisatie van de Kerk een missiegebied geworden. De apostolisch vicaris was er wel de hoogste geestelijke, maar had geen eigen macht en kon slechts op gezag van de paus handelen. In 1727 verviel de post van apostolisch vicaris en kwam de “Hollandse Missie” onder rechtstreeks bestuur van de nuntius, de vertegenwoordiger van de paus in Brussel. Hij droeg in deze functie de titel superior en vanaf 1795 de titel vice-superior.

De Hollandse Missie was onderverdeeld in aartsbissdommen, die soms maar niet altijd de grenzen van de oude bisdommen volgden. Aan de leiding van zo'n district stond een aartsbisschop. De taken van een aartsbisschop waren eerst vrij beperkt, maar namen in de loop der tijd toe. Dat kwam onder meer omdat zij lange tijd de enige hogere in rang in Noord-Nederland waren. Luigi Ciamberlani, vice-superior van 1795 tot 1828, resideerde bijvoorbeeld lange tijd buiten Nederland, in Münster.<sup>8</sup> De Amsterdamse aartsbisschop Ten Hulscher had bij de representanten van het Bataafse volk geijverd voor een gekozen bisschop in Nederland. Maar dat viel niet goed in Rome. Ook Lodewijk Napoleon wilde een Nederlands episcopaat invoeren. Maar dat bleef bij een voornemen.<sup>9</sup>

Hoewel de Hollandse Missie qua organisatie op een kerkprovincie leek, was dit in kerkrechtelijke zin niet zo. De Hollandse Missie had geen bezittingen, want die waren naar de protestanten overgegaan. De oude parochies waren (althans in de ogen van de apostolisch vicaris en de aartsbisschops) geen parochies, maar missiestaties, en hun priesters waren geen pastoors. Niet iedereen was het met deze redenering eens en meestal werden zij gewoon “pastoor” genoemd.

<sup>8</sup> Pas in 1809 vestigde hij zich op uitdrukkelijk bevel van Koning Lodewijk voor goed in Amsterdam. P.C. Molhuysen en P.J. Blok (red.), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*. Deel 1. A.W. Sijthoff, Leiden 1911, p. 649

<sup>9</sup> Knippenberg, H. *De religieuze Kaart van Nederland*, Assen 1992, p. 165/166.

## Kapelaan Joannes van Dijk

Wij vinden Johannes terug in de “Naamlijst der rooms-katholieke capellaans, die in begin van 1807 in bediening zijn in de acht aarts-priesterdommen van de Hollandse Zending”. Hij is dan kapelaan in Oudetonge op het eiland Goeree-Overflakkee.<sup>10</sup> Van der Aa schrijft over deze parochie<sup>11</sup>: “Opmerkelijk is het, dat alhier de uitoefening der R.K. godsdienst, ten tijd der hervorming nimmer heeft opgehouden, en door toedoen ook der Jezuïeten uit Goedereede in stand gehouden werd; zodat dit de eenigste plaats van het geheele eil. is, alwaar altijd ene R.K. gemeente met eenen pastoor bestaan heeft, waaruit dan ook het groot aantal R.K. in deze gemeente is af te leiden.” (730 van de 2000 inwoners rond 1846) De Heren van Grijsoord, waaronder Oude- en Nieuwe-Tonge viel, hadden in 1694 toegestaan dat kerkdiensten werden gehouden op de zolderverdieping van een huis aan de Voorstraat. In 1759 werd achter dat huis een kerkje gebouwd met een klein klokkentorentje, een orgel en een “fraai altaar”(Van der Aa). Joannes bleef twee jaar in deze gemeente die zich kan roemen dat de enige Nederlandse paus er enkele jaren (1492-1507) pastoor is geweest!



*Oude Tonge*

<sup>10</sup> Naam-lyst der roomsch-katholyke capellaanen, welke in den beginne des jaars 1807 in bediening zyn in de acht aarts-priesterdommen der Nederlandsche zending, met een lyst der presidenten, professoren en theologanten, der seminariën van Warmond en 's Heerenberg, Utrecht, p. 17.

<sup>11</sup> Van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 8e deel, 1846, p. 693-694.

In 1809 is hij kapelaan in Beemster<sup>12</sup>. Ook daar was een een grote parochie met een eigen kerkgebouw in West-Beemster en een “nette pastorie” (Van der Aa). Pastoor Joannes Josephus Coffers, die dan al 32 jaar pastoor is, had er voor gezorgd dat zijn kerk werd voorzien van een orgel. Hij was het ook, die een pastorie had laten bouwen.<sup>13</sup> “Voor dien tijd was de woning van den pastoor niets meer dan eene boerenstulp”<sup>14</sup>. De voormalige schuilkerk staat er nog steeds, tegenover de huidige kerk en is in gebruik als Cafe De Kerkhaen.



*Voormalige schuilkerk West-Beemster*

Joannes bleef echter slechts één jaar in Beemster. Vanaf 1810 was hij kapelaan aan een kerk in Amsterdam<sup>15</sup>. In de stad Amsterdam waren in die tijd zestien rooms-katholieke stadiën, even veel kerken en nog twee kerken buiten de stad (lees: buiten de Singel), die wel onder Amsterdam vielen. Elke kerk werd bediend door een pastoor en een of twee kapelaans.<sup>16</sup> Joannes werd eerste of tweede kapelaan van de kerk in het Maagdenhuis. Daar was J.J. Cramer pastoor, een bijzondere man die in Rome had gestudeerd en als onderhandelaar en tussenpersoon een belangrijke rol speelde in zowel de Franse tijd als in het Koninkrijk der Nederlanden. De paus had hem in 1809 benoemd tot Apostolisch Protonotaris, een zeer hoge erefunctie binnen de katholieke kerk. Op 10 februari 1811

<sup>12</sup> Naam-lyst der roomsch-katholyke capellaanen, welke in den beginne des jaars 1809...., p. 17.

<sup>13</sup> <http://www.joannes-de-doper-westbeemster.nl/home/geschiedenis>

<sup>14</sup> Van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 2e deel, 1840, p. 222.

<sup>15</sup> Naam-lyst der roomsch-katholyke capellaanen, welke in den beginne des jaars 1810 ...., p. 17.

<sup>16</sup> Van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 1e deel, 1839, p. 200.

volgde hij H.F. ten Hulscher op als aartspriester van Holland en Zeeland. Hij had daarnaast een populaire catechismus en een aantal andere werken geschreven en hij zette zich in voor de uitbreiding van het seminarie in Warmond.<sup>17</sup>

Cramer stuurde Joannes in het najaar van 1811 op een bijzondere missie naar het eiland Texel en noemt hem in dat verband “mijn kapellaan” (lat. sacellanus meus<sup>18</sup>). De pastoor daar, een voormalige kapucijn, had een dienstbode, Martha Hartog, weduwe van Arie Warmoes<sup>19</sup>, die hem door haar “stout en vrijmoedig” optreden in moeilijkheden bracht. Pastoor Nicolaas Baters wordt door derden beschreven als een vrome, een beetje simpele man, die volledig onder de plak zat van deze dame. Ondanks de problemen die zij veroorzaakte bij het kerbestuur en de parochianen bleek het moeilijk om haar uit de pastorie te verwijderen. Joannes van Dijk lukte het uiteindelijk wel.

Een jaar later, op 1 november 1812 werd Joannes van Dijk bevorderd tot pastoor in Wognum in Westfriesland (nu gemeente Medemblik in Noord-Holland). Zijn benoeming geschiedde op voordracht van zijn pastoor en aartspriester J.J. Cramer door vice-superior Luigi Ciamberlani. De benoeming werd op 6 januari 1813 bevestigd door keizer Napoleon. Johannes is op dat moment 37 jaar oud.

<sup>17</sup> Zie het artikel over J.J. Cramer in Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Deel 1. A.W. Sijthoff, Leiden 1911, p. 648-50.

<sup>18</sup> BBH deel 45 (1927), p. 207.

<sup>19</sup> Mededeling van A.A.G. Smit.

## Joannes' leven in Wognum



*Wognum dorp*

Over het leven van Joannes van Dijk in Wognum weten we weinig uit eerste hand. Hij heeft geen “liber memoriale” bijgehouden, geen gedenkboek waarin hij de gebeurtenissen in zijn parochie beschrijft. Het meeste over hem weten we uit mededelingen van anderen. Bijvoorbeeld: hij hield iets te veel van de jacht en “had zich met wereldse zaken bezig gehouden”. Dit schreef pastoor Bakker<sup>20</sup> in zijn Memoriale, maar wat hij met het laatste precies bedoelt weten we niet. Doelt hij er op dat Van Dijk niet onvermogen was of doelt hij op “wereldse relaties”? We weten het niet.

Van Dijk woonde van begin af aan tot zijn einde in de pastorie, die verbonden was met de kerk. De pastorie lag aan de straatkant, de kerk aan de achterkant. De afbeelding waarover we beschikken stamt uit 1857 en is wellicht wat geromantiseerd. De pastorie en de kerk zijn bovendien in 1840 gerenoveerd. Maar het gebouw zelf is toen niet veranderd. Daarom kunnen we ervan uitgaan dat de pastorie ten tijde van Van Dijk er ongeveer zo uitzag. Uit de boedelbeschrijving die na zijn dood werd opgesteld, weten we exact welke meubels en gebruiksvoorwerpen hij toen bezat. En zo kunnen we ons een aardig beeld maken van de inrichting van zijn huis.

<sup>20</sup> Memoriale parochie Wognum (kopie en vertaling verstrekt door A.A.G. Smit, Wognum)



*Oud r.-k. kerkje en pastorie Wognum*

In de pastorie had hij de beschikking over een voorkamer en een woonvertrek; er was een keuken, een opkamer, een huiszolder en een biechtkamer (op de begane grond), waar ook zijn bibliotheek stond.

De voorkamer was in de mode van de tijd volgestouwd met meubilair: een tafel met twaalf stoelen, twee fauteuils, een spiegeltafeltje, een lamp en vier lusters, een komfoor (oven), een karpert en lopers, vijftien schilderijen, vier spiegels en een penduleklok. De woonkamer was ook zijn werkvertrek: daar stond een schrijftafel maar ook drie vogelkooitjes en kistjes met tabak en likeur. De opkamer lijkt hij te hebben gebruikt als slaapkamer. Daar stond ook een wastafel en daar hingen zijn kleren.

De pastorie had een flinke tuin, die pastoor Van Dijk in de loop der jaren nog uitbreidde met een stuk weiland <sup>22</sup>. Op zijn erf hield hij fazanten. Zijn parochianen bezocht hij te voet, te paard of (toen hij wat ouder werd) met paard en wagen.

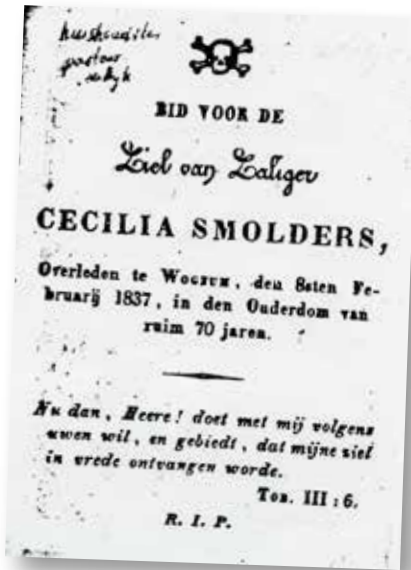
Zijn huishoudster was vele jaren lang ene Sientje Smolders. Juffrouw Smolders, haar doopnaam was Cecilia, werd rond 1764 geboren te Leiden. Volgens het bevolkingsregister van Wognum was haar naam Gezina en kwam zij samen met de pastoor in 1812 vanuit Amsterdam in Wognum wonen. In zijn testament bestemde de pastoor een groot bedrag voor haaren noemde haar “mijn oudste dienstbode”. Barend <sup>22</sup> de Hard Swart, een Amsterdamse makelaar en geneeskundige fungeerde

<sup>21</sup> Oorspronkelijk aanwijzende tafel, gemeente Wognum en Wadway, Sectie B, genaamd kerkbuurt, nr. B250a.

<sup>22</sup> Zou zij de “vrijmoedige” dienstbode zijn geweest die Joannes van Dijk in 1811 uit Texel weg haalde?



als zaakwaarnemer voor “juf Smolders”. Door hem weten we ook dat zij haar hele leven lang een zwakke gezondheid had. “In hare jeugd was het begin harer borstkwaal, ontstaan door bloedspouwing, welke ter dier tijd reeds een zwakheid in de borst te wege bragt [...] de telkens gebruikte hulp en genesmiddelen hebben de kwaal dragelijk gemaakt.”<sup>23</sup> Sientje overleed op 8 februari 1837 na een lang ziekbed. Haar zaakwaarnemer schreef daarover aan zijn Wognumse kennis: “Uwe brief gaf mij bericht aangaande het overlijden van Juff Smolders en van haare toestand in haare laatste levensdagen – dit was mij leed! [...] Overigen verzoeker ik mijn complimenten te maken aan de Heer Pastoor van Dijk die zoo lang en wel zorge gedragen heeft voor de voorn. overledene.” Hij stuurt de pastoor een assignatie van 80 gulden op naam van G. Koelink te Amsterdam, als bijdrage voor gemaakte kosten voor onderhoud.<sup>24</sup>



*Bidprentje Smolders*

het verraderlijke knobbeltje in de borst voelden, en zich uit angst voor ‘snijden’ door dit middel aan een tijdige medische behandeling onttrokken. Ook andere lijders kochten zo’n met prikkelende kruiden gevuld kussen, dat tegen het zieke lichaamsdeel werd gehouden ‘ter algehele genezing’.”<sup>25</sup>

Na het overlijden van Sientje Smolders namen Johanna (\*1811) en Willem (\*1808) Stegeman haar taken over. Deze broer en zus waren afkomstig uit Raalte in Overijssel. Vermoedelijk waren zij naar West-Friesland gekomen om daar hun handelswaar te verkopen. Willem was namelijk een “kankerboer”, die “kankerkussentjes” verkocht. Hij kwam in 1837 vanuit Nibbixwoud in Wognum wonen. De kussentjes “werden het meest gekocht door vrouwen die

<sup>23</sup> Brieven gepubliceerd in: Cromme Leeck nr. 1540, 6 juni 2012

<sup>24</sup> [http://www.westfriesgenootschap.nl/archivering/boeken/dokter\\_in\\_west-friesland/sh02\\_036\\_037.php](http://www.westfriesgenootschap.nl/archivering/boeken/dokter_in_west-friesland/sh02_036_037.php)

<sup>25</sup> Van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 12e deel, 1849, p. 565

## Pastoor Joannes van Dijk en de kerk van Wognum

Het kerkje van Wognum was een gebouw uit 1775; het was een schuurkerk. De helft van het gebouw, aan de straatkant, was woonhuis-pastorie, de andere helft met de ingang aan de achterkant was de kerk. De oude St. Hiëronymus-kerk van Wognum was in bezit genomen door de protestanten, die haar in 1820 renoveerden. Van der Aa schrijft in 1849 over deze kerk: “De kerk is een steenen met eenen vrij hoogen vierkante toren, die eene achtkantige spits heeft.”



*Protestantse kerk Wognum*

Over de katholieke kerk schrijft hij: “De R[ooms] K[atholieken], die men er 630 telt, onder welke ongeveer 360 Communikanten, maken een statie uit, welke tot het aartsbischopdom van Holland-en-Zeeland, dekenaat van West-Friesland, behoort en door eenen Pastoor bediend wordt. De kerk, aan den Heilige Hiëronymus toegewijd, is een steenen gebouw, met eenen houten toren en van een orgel voorzien.”<sup>26</sup> Deze beschrijving werd gepubliceerd in 1849 en dit was niet wat Joannes van Dijk aantrof toen hij werd benoemd. De aartsbischop Ten Hulscher noemt de statie Wognum in 1798 “armeljk” en in 1807 het gesticht “zeer in verval” en belast met 1000 gulden schuld “om de bekrompenheid van de gemeente”

<sup>26</sup> Van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, 12e deel, 1849, p. 565

<sup>27</sup> BBH geciteerd in Memoriale parochie Wognum, p. 21.

27.

Vanaf zijn benoeming heeft pastoor Van Dijk zich bezig gehouden met de verbouwing en verfraaiing van zijn godshuis. Het gebouw was volgens pastoor Bakker uit steen opgetrokken. Volgens aartsprister Ten Hulscher was het van hout gebouwd. Het was 3 el hoog, 15 el lang en 7 à 8 el breed (= 2,1 x 11 x 5 meter <sup>28</sup>). De schuurkerk had kleine vierkante ramen en een rieten dak dat later door een Zaandammer dak <sup>29</sup> werd vervangen. Pastoor Van Dijk liet de ramen in 1815 vervangen door boogramen. <sup>30</sup> Ook betaalde hij uit eigen middelen een deel van de renovatie en versiering van de kerk. In totaal gaf hij daarvoor circa 1.500 gulden uit. Mogelijk had hij dit geld van zijn vader geërfd, die in 1808 was overleden.

Het torentje waarover Van der Aa spreekt, werd gebouwd in 1830 en was aanleiding van een conflict binnen het kerkbestuur. Het torentje werd gefinancierd door een gift van Trijntje Bakker (1754-1831), de weduwe van Klaas Jzn. Commandeur (1752-1817). Een gedenksteen in het torentje met de opschrift "Ecce Catharina Bakker" getuigde ervan. Zij had dan ook een flinke bijdrage geleverd. In het Memoriale worden vermeld: 1000 gulden voor het torentje en nog eens 3000 gulden aan de parochie, vermoedelijk voor een luidklok. Zij had ook al eerder grote schenkingen gedaan aan de parochie: in 1815 nieuwe ramen ter waarde van 300 gulden, in 1825 tapijten, in 1826 twee glazen kronen en in 1827 een bedrag van 400 gulden.

Het kerkbestuur had zich heftig tegen de bouw van het torentje verzet, vooral het lid Jan Tamisz. Commandeur, die sinds 1828 gemeentesecretaris was. Zijn invloed op het kerkbestuur was groot. Dat was een gevolg van het keizerlijk decreet over de kerkfabrieken <sup>31</sup> dat Napoleon in 1809 had uitgevaardigd. Daarin beloofde hij financiële steun uit de openbare kas aan de kerken. Maar daar was de eis aan verbonden dat in elke kerkfabriek enkele door de burgerlijke overheid benoemde leden zitting zouden hebben. De kerkfabriek moest een algemeen bestuur hebben, waarin onder anderen de pastoor en de burgemeester zitting hadden en een dagelijks bestuur, de eigenlijke kerkmeesters. Ingrijpende besluiten, bijvoorbeeld inzake bouw en verbouwing van de kerk, moesten altijd voorgelegd worden aan de burgerlijke overheid. <sup>32</sup>

<sup>28</sup> Volgens de Aanwijzende Tafel van 1822 was het perceel waarop de kerk stond 2.80 are groot.

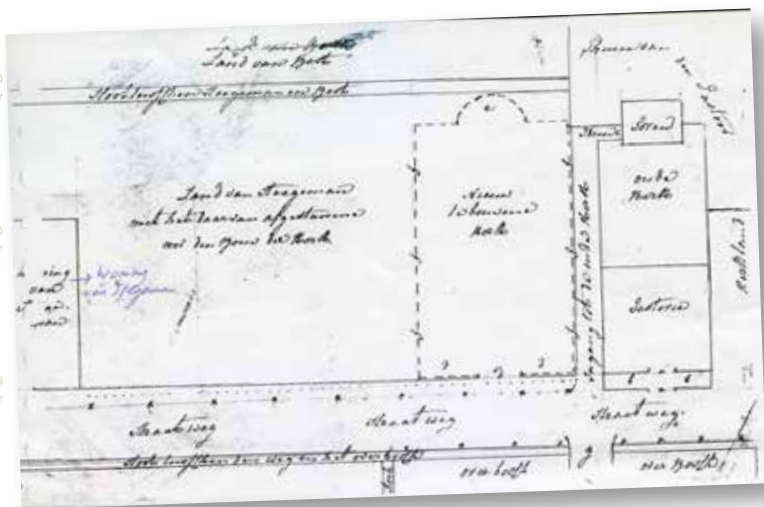
<sup>29</sup> Een beschoten dak, met dakpannen.

<sup>30</sup> Memoriale parochie Wognum, p. 120 (schenking Trijntje Bakker)

<sup>31</sup> Een kerkfabriek is een "openbare instelling die de materiële middelen beheert, nodig voor de uitoefening van eredienst in de parochie". (Wikipedia)

<sup>32</sup> Nissen, P. Het katholicisme van restauratie en emancipatie, in: Geschiedenis

Het was dan ook een drama voor Van Dijk dat uitgerekend Jan Tamisz. Commandeur, de bestuurder waarmee hij zo veel problemen had, in 1834 werd benoemd tot eerste katholieke burgemeester van Wognum. De pastoor had namelijk grootse plannen. In januari 1832 had hij bij een veiling het huis “Welgelegen” gekocht van slager Jan Schouten. Het erf van dit huis grensde aan het erf van de kerk. Het was zijn bedoeling om op een deel van die grond een nieuwe kerk te bouwen. Maar op medewerking van het kerk- en dorpsbestuur kon hij niet rekenen, integendeel. “Wat moet ik [...] zeggen over de bitterheden, die de opruigingen en de smaad tegen dien priester, welke zoolang in hun midden de herderlijke bediening bekleed had, zijn opgevolgd. Gewis alleen aan krankzinnigheid mogen wij het noodlottig afsterven van ZEW toe schrijven, maar is die verschrikkelijke kelk van lijden, hem aangeboden, niet daarvoor de aanleiding geweest?”



*Plan oude en nieuwe rk kerk Wognum*

L.T. Bakker, pastoor te Wognum van 1854 tot 1869 schreef kort voor zijn vertrek naar zijn nieuwe standplaats Gouda een uitvoerige verhandeling over de katholieke bevolking van Wognum. Hij analyseert in zijn memoriaal op verbluffend moderne manier de sociaal-economische situatie van zijn parochie en komt tot de slotsom, dat vele katholieken

in Wognum in de Gouden Eeuw (groot)grondbezitters waren geworden door land op te kopen van dorps- en streekgenoten die in Hoorn bij de Oost-Indische Compagnie hun heil zochten.<sup>33</sup> Van de parochianen waren meer dan 40 boeren-landeigenaren. Ook de katholieke middenstanders hadden hun huis in eigendom en van de ruim 10 pachters in de parochie huurden de meesten hun land van katholieken. Slechts één inwoner pachtte land bij een protestant en één bij een jood.

Het ging de katholieken in Wognum dus voor de wind - en toch heeft pastoor Bakker zware kritiek op zijn parochieleden. In de laatste 100 jaar, zo schrijft hij, sinds het midden van de 18e eeuw, is hun toewijding aan de kerk achteruit gegaan. De enige reden die hij hiervoor kan bedenken is “dat de kinderen en nakinderen de zegeningen niet gewaardeerd hebben, beter gezegd niet hebben kunnen dragen, welke God hen over den wille der vaderen en voorvaderen verleend had. De weelde heeft hen bedrogen, deed hen de wonderbare hand Gods vergeten, maakte hen aardsgezind en vleeschelijk.”

Pastoor Bakker vond bij zijn aankomst in Wognum in 1854 “een geloof zonder ijver, een wandel zonder deugden”. Zonder namen te noemen verwijt hij de kerk-en dorpsbestuurders een gebrek aan “heilige ijver voor God, diens kerk en bedienders”. Hij vindt het onbegrijpelijk dat zij geen enkele poging hebben gedaan om – toen dat rond 1800 mogelijk werd - de door de protestanten gebruikte kerk terug te eisen of tenminste een schadeloosstelling te verlangen. In verschillende omliggende plaatsen was dat wel gebeurd, maar in het Wognums kerkarchief vond hij niets daarover.

Als getuige van de negatieve invloed van enkele notabelen voert Bakker de hoogbejaarde Jan Pzn. Commandeur op. Volgens hem was “maire” Tamis Commandeur<sup>34</sup> verantwoordelijk voor het vertrek van de gewaardeerde priester-arts dr. P.P. Eerens<sup>35</sup> uit Wognum. Tamis' zoon Jan had een groot aandeel in de ellende die pastoor Van Dijk moest ondergaan. Die gebeurtenissen zijn volgens Bakker een betreurenswaardig voorbeeld voor de houding van de Wognumse katholieken. Hij noemt in het bijzonder: de tegenwerking van het kerkbestuur bij het bouwen van het torentje in 1830 en de renovatie van de pastorie in 1836. En hij vervolgt: “Nog versch in het geheugen der meer bejaarden ligt nog die hoon aan

<sup>33</sup> Memoriale parochie Wognum.

<sup>34</sup> De VOC-kamer van Hoorn bestond van 1602 tot 1803.

<sup>35</sup> Volgens sommige genealogische sites was hij gereformeerd, zijn zoon staat wel als r.k. te boek.

<sup>36</sup> Biografie dr. P.P. Eerens zie NNWB, deel 3, col. 319 (Flamant).

dezen Pastoor aangedaan te Haarlem by de aanbesteding van dat werk. [Toen] de kerkmeester ZEW ter medebeslissing in een gemeenschap-pelijke rijtuig hadden medegevoerd, en alwaar ZEW in het Gouvernementsgebouw door alle verlaten en aan zijn eigen lot werd achtergelaten, niettegenstaande de toen bijna onbegaanbare en onberijdbare wegen, alleen omdat de som der aanbesteding die der begroting slechts een paar honderd gulden was te boven gegaan.”



*Gouvernementgebouw Haarlem*

De meerderen van pastoor van Dijk waren op de hoogte van deze problemen. De strijd om de Wognumse kerk vond voor een groot deel plaats onder het bewind van de vice-superior van de Hollandse Zendingen en pauselijk zaakgelastigde, Antonio Antonucci (1831-1841). Anders als zijn voorgangers resideerde hij wel in Nederland en probeerde ook daadwerkelijk zijn gezag uit te oefenen. Hij vaardigde reglementen en aanwijzingen uit, eiste van de aartspriesters visitatie van hun district en verslag daarover. In maart 1834 benoemde hij de deken van het Noorderkwartier van Noord-Holland, Bernardus Gerving, tot aartspriester. Deze kende en doorzag de situatie in Wognum en rapporteerde daarover op 8 september aan zijn meerdere: “Pastoor van Dijk moet vertrekken uit de statie in Wognum indien de toestand daar steeds meer verslechtert door de halsstarrigheid van de toezichhouders en zeer veel parochieleden die de pastoor bij de noodzakelijke herstelwerkzaamheden [aan de kerk] blijven tegenwerken. De koppige boeren die in vertrouwen op het gezag van de burgemeester en door deze gesteund denken dat zij zich alles kunnen permitteren, kunnen beter tot rede worden gebracht na overplaatsing van de pastoor.”<sup>37</sup>

<sup>37</sup> Zie voor het volgende: De Valk, Romser dan de Paus, p. 352 en passim. [http://repository.ubn.ru.nl/bitstream/2066/18637/1/18637\\_roomdadedep.pdf](http://repository.ubn.ru.nl/bitstream/2066/18637/1/18637_roomdadedep.pdf)

## Het dramatische einde

Zo gezegd, zo gedaan: Joannes van Dijk werd in het najaar van 1838 benoemd tot pastoor in Limmen (NH). Maar wat het kerkgebouw betrof waren de omstandigheden daar niet beter en wellicht nog slechter dan in Wognum. De oude rooms-katholieke St. Maartenkerk was in de 17e eeuw ingenomen door de protestanten. In 1620 werd door de katholieken in het gehucht Dusseldorp bij Limmen een vaste schuur als kerk ingericht. “En daar was het allemaal nog wat primitief”<sup>38</sup>. In de volksmond noemde men deze vaste schuur het nieuwe “roomsche predik-huis”. Deze schuurkerk had een orgel (evenals in Wognum) maar geen toren<sup>39</sup>. Pas in 1850 werd een nieuwe rooms-katholieke kerk gebouwd, gewijd aan de heilige Cornelius.

Maar dat zou de arme pastoor Van Dijk niet meer mee maken. Hij is zelfs nooit naar Limmen verhuisd. In de nacht voor zijn gepland vertrek overleed hij. De heel- en vroedmeester Pieter Raat en de muzikant Pieter van Roijen meldden zijn overlijden op 16 november bij de burgemeester van Wognum, Jan Tamisz. Commandeur. Volgens hen werd Van Dijk ’s morgens om acht uur dood gevonden in zijn huis; en zo staat het in het overlijdensregister van de gemeente Wognum. Dezelfde datum staat in het register van de kerk.

Volgens andere bronnen ging kantonrechter Jacob Berkhout op 15 november samen met zijn griffier naar de pastorie naar aanleiding van de mondelinge informatie dat pastoor Van Dijk op 14 november “des voormiddags ongeveer ten zes ure” is overleden. In de pastorie treft hij de volgende mensen aan: Willem van Dijk, de broer van Joannes, pastoor Plekkenpol uit Nibbixwoude, Jan van de Molen, een boer uit Wognum, en de dienstknecht en dienstmaagd van de pastoor, Willem en Johanna Steegman. Het feit, dat Willem van Dijk, die als meester metselaar en steenhandelaar in Amsterdam woont, op 15 november in de vroege namiddag ter plaatse is, kan alleen maar betekenen, dat Joannes in de nacht van 13 op 14 november is overleden. Willem moest immers eerst geïnformeerd worden door een bode en dan zelf naar Wognum reizen; een afstand van ruim 40 km. Waarschijnlijk maakte hij daarvoor gebruik van de trekschuit van Amsterdam naar Hoorn, een reis van ongeveer zes uur<sup>40</sup>. Het onderhoud met de kantonrechter, het opmaken van het

<sup>38</sup> Gerving aan Antonucci, geciteerd in: Haarlemsche bijdragen, deel 55, 1938, p. 459.

<sup>39</sup> [http://www.corneliuskerk-limmen.nl/menu3\\_6\\_geschiedenis.htm](http://www.corneliuskerk-limmen.nl/menu3_6_geschiedenis.htm)

<sup>40</sup> Volgens Van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek, 3e deel, p. 578. Het woordenboek verscheen in 1841; het is dus niet zeker of het orgel er al was te leeftijden van pastoor Van Dijk.

proces verbaal <sup>41</sup> en alle formaliteiten duurden tot half tien in de avond, zodat Willem gedwongen is in Wognum te overnachten. Na die dag treedt Jan van der Molen op als “gevolmachtigde in de boedel van de pastoor”.

De dood van de pastoor werd door de omgeving met weinig discretie behandeld. Al snel ontstond het gerucht, dat hij geen natuurlijke dood was gestorven. Op verzoek van Jan van der Molen verrichten dokter T.A. Jorritsma en twee heelmeeesters uit Hoorn, G.J. Rijnders en J. Rentmeester, op 17 november nader onderzoek. Zij constateren dat “wij aan den hals van den overledenen tekenen hebben opgemerkt die ons doen vermoeden dat dit gerucht niet van allen grond ontbloeit is”. Dit werd medegedeeld aan de burgemeester. Het werd snel bekend dat de pastoor zich had verhangen aan een beddenkoord in zijn sponde (bedstee). In het memoriale staat het als volgt verwoord: “Overgeplaatst naar Limmen, beëindigde hij heel vroeg op zeer trieste wijze zijn leven, op dezelfde dag waarop hij zich daarheen moest begeven om de taak van die parochie op zich te nemen. Ach! Vóór de laatste viering van de Heilige Mis werd hij gewurgd (“strangulatus”) op zijn bed aangetroffen, betreuenswaardig en waarlijk jammerlijk.”

Aarts priester Gerving laat de pauselijke zaakgelastigde Antonucci op 28 november 1838 weten dat er al zo veel details over Van Dijks dood in omloop zijn gebracht dat hij afziet van een poging om de aandacht van de zaak af te leiden. Gerving geeft als oorzaak voor de droevige daad “mentis impotentiae”, een geestelijke zwakheid van de overleden pastoor.<sup>42</sup> Volgens hem is het beter om het aan de deken <sup>43</sup> over te laten of er alleen in Wognum of ook in andere parochies, waar zijn geestelijke zwakheid bekend was, een gebedsdienst voor hem zou worden gehouden. Volgens Bakker werd Joannes van Dijk (postuum) geëxcommuniceerd, maar de aarts priester schrijft daar niets over aan zijn meerdere.

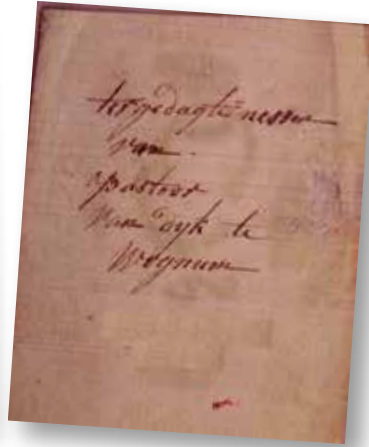
Op het bidprentje staat de heilige Antonius Abt afgebeeld, ook genaamd “Antonius met het varken”. Antonius (Egypte, 251-356) was een kluizenaar, die in zijn jeugd door de duivel werd geteisterd met helse pijnen en door demonen die hem wilden verleiden met geld en vrouwen. Antonius overwon zijn kwelgeesten met de hulp van God en werd een groot leraar en wonderdoener en stichter van de eerste christelijke orde van

<sup>41</sup> Westfries Archief, Notarissen in Westfriesland, inv.nr. \*\*\* (M.R. Lippits, akte nr. 297, bijlage)

<sup>42</sup> Welk moderne benaming we daaraan moeten verbinden blijft gissen maar “depressie” ligt voor de hand.

<sup>43</sup> Het is niet duidelijk of dat toen al J.B. Eisenbeil, pastoor te Westwoud was of de pastoor van Hoom. [http://www.oudwestwoud.nl/index\\_bestanden/grenspaal/rgpn\\_44.htm](http://www.oudwestwoud.nl/index_bestanden/grenspaal/rgpn_44.htm)





*Bidprentje pastoor Joannes van Dijk*

monniken. Was de keuze voor deze heilige een subtiel verwijzing naar het feit dat Van Dijk zich “met wereldse zaken had bezig gehouden” zoals pastoor Bakker schreef of de vrome wens dat de hij in het hierna maals op voorspraak van Antonius rust zou vinden voor zijn demonen? Wij weten het niet.

Bij de begrafenis van Joannes van Dijk op 21 november 1838 komt het tot een incident. Pastoor Plekkenpol van Nibbiswoude, die de uitvaart verzorgt, had “terecht de aanstichters van dat kwalijke lot verwijten”<sup>44</sup> gemaakt. Hij werd vervolgens op straat door een van de toezichhouders, lees een lid van de kerkenraad, aangevallen. Volgens Jan Pzn. Commandeur, geciteerd door pastoor Bakker, hadden de pastoor een zijn grote tegenspeler, burgemeester Jan Tzn. Commandeur, zich verzoend voordat de pastoor overleed. Dat zou die uitbarsting verklaren. Maar of het waar is? Aartspriester Gervering spreekt er in ieder geval schande van en vervolgt: “De halsstarrigen, die hun pastoor twee jaar lang zo zeer hebben laten lijden dat hij ‘zich aan de dood heeft overgegeven’ verdienen zware straf.”<sup>45</sup>

<sup>44</sup> Gerving aan Antonucci op 29 nov. 1838, geciteerd in: *Haarlemsche bijdragen*, deel 55, 1938, p. 460.

<sup>45</sup> *Ibidem*.

## De gevolgen voor Wognum

Aartspriester Gerving geeft de deken de opdracht voor betreft de statie Wognum nieuwe regels op te stellen en de pastorie te laten opknappen, die geheel onbewoonbaar was. Bovendien, welke priester zou in een huis willen wonen waar zich iets dergelijks heeft afgespeeld, al was het bewoonbaar!

De oud-pastoor van Diemen, Berman, die in Hoorn woont, krijgt de opdracht om op zon- en feestdagen de mis te lezen in Wognum, om de goeden niet te laten lijden onder de slechten. De overige diensten en verrichtingen zoals dopen, begrafenissen en trouwerijen moeten worden waargenomen door de pastoors uit de omliggende gemeenten.<sup>46</sup>

Uiteindelijk krijgt Wognum op 19 maart 1840 een waarnemend pastoor in de persoon van Waltherus van Deventer. Deze man was niet onbesproken en zijn overplaatsing kan gerust als disciplinaire maatregel worden beschouwd. Hij was namelijk een aanhanger van het indifferetisme, een leer die stelt dat alle godsdiensten evenwaardig zijn en dat elke godsdienst kan leiden tot het zielenheil. In Tholen hadden hij en zijn huisgenoten meerdere malen een protestantse godsdienst bijgewoond. Zijn overplaatsing naar Wognum gebeurde onder de voorwaarde dat hij



*Krantenbericht aanbesteding*

voorafgaand ernstig vermaand zou worden. Deken Eisenbeil moest hem scherp in de gaten houden.<sup>47</sup> Bovendien moest hij alleen in de pastorie wonen, zonder zijn huisgenoten. De pastorie was inmiddels opgeknapt. Het werk werd aanbesteed door de provinciale overheid.

Volgens een aantekening in het Fundatieboek werd daarvoor (met toestemming van deken Eisenbeil) het geld gebruikt dat pastoor Van Dijk had gesticht voor het onderhoud van het klokkentorentje. Na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 werd deze beslissing bekrachtigd door de bisschop van Haarlem<sup>48</sup>.

## De nalatenschap van Pastoor van Dijk

Joannes van Dijk had op 11 oktober 1835, kort na zijn zestigste verjaardag, een eigenhandig geschreven (“oleografisch”) testament gemaakt. Hij bezat op dat moment een kapitaal van meer dan 3000 gulden, dat hij deels aan de statie legateert, deels onder verschillende familieleden verdeelt:

Zijn broer Steven erft het vruchtgebruik van een som van duizend gulden, die na zijn dood in vollem eigendom moet worden gegeven aan zijn zuster Maria van Dijk of haar erfgenamen. Aan zijn zus Petronella en zijn nicht Hendrica Bruisten, een dochter van zijn zus Hendrica laat hij ieder tweehonderd gulden na. Aan alle petekinderen tezamen legateert hij zeshonderd gulden. En het overige van zijn nalatenschap is voor zijn wettige en natuurlijke erfgenamen.

Daags na het overlijden had broer Willem al - tijdens de ontmoeting met de kantonrechter - geprobeerd om de nalatenschap met een eenvoudige “onderhandse procuratie” (een verklaring zonder notariële tussenkomst) te regelen. Dat werd door Berkhout afgewezen omdat hij ter bescherming van de erfgenamen genoodzaakt was de boedel te verzegelen en te omschrijven. Op zijn vraag overhandigde Willem hem uiteindelijk het oleografische testament van zijn broer. Berkhout gaf zijn griffier de opdracht het testament te deponeren bij notaris M.R. Lippits te Hoorn. Dat gebeurde op 23 november 1838.<sup>49</sup>

<sup>47</sup> Gerving aan Antonucci op 29 nov. 1838, geciteerd in: Haarlemsche bijdragen, deel 55, 1938, p. 460.

<sup>48</sup> Antonucci aan Gerving op 29 febr. 1839; Gerving aan Antonucci op 5 maart 1840, geciteerd in: Haarlemsche bijdragen, deel 55, 1938, p. 458. (Eisenbeil heeft zijn taak maar korte tijd kunnen vervullen; hij overleed op 15 juli 1840 op 44-jarige leeftijd.)

<sup>49</sup> Fundatieboek parochie Wognum.

Op 5 december 1838 werd het testament geopend ten kantore van de notaris te Hoorn. Er ligt dan ook een boedelbeschrijving van de roerende en onroerende goeden voor. De meeste erfgenamen zijn niet zelf aanwezig. Zus Hendrina van Dijk, de broers Otto en Stefanus van Dijk en de zussen Maria en Petronella laten zich vertegenwoordigen door Jan van der Molen uit Wognum. Omdat zij allemaal nog in of in de buurt van Dieden wonen zal de reis voor hen wellicht te bezwaarlijk of te kostbaar zijn geweest. En ook zijn zij inmiddels op leeftijd. Willem van Dijk laat zich vertegenwoordigen door zijn zoon Johannes.

Twee weken later werden de bezittingen van de pastoor in het openbaar verkocht ten bate van de erfgenamen.<sup>51</sup> De meeste erfgenamen zijn wederom niet aanwezig. Johannes van Dijk, de neef uit Amsterdam, is er wel bij. Hij koopt, naast een aantal kleine voorwerpen, het horloge met de gouden ketting en een gemakkelijke fauteuil van zijn overleden heerom. Voor en namens zijn vader koopt hij ook enkele percelen land. De roerende goederen brengen in totaal ruim 2700 gulden op, de onroerende goederen rond 2400, samen dus meer dan 5000 gulden.

Het huis Welgelegen, dat de pastoor pas enkele jaren ervoor zelf had gekocht, gaat voor 1.380 gulden naar zijn huisknecht Willem Stegeman. Mede aan hem is het te danken dat de grote wens van pastoor Van Dijk uiteindelijk in vervulling gaat, als is het vele jaren later: De nieuwe r.k. kerk van Wognum wordt in 1857 gebouwd op een stuk land dat volgens een tekening uit 1855/56 Stegeman hiervoor afstaat.



*Nieuwe r.k. kerk Wognum*

<sup>50</sup> Zie voetnoot 27.

<sup>51</sup> Westfries Archief, Notarissen in Westfriesland, inv.nr. \*\*\* (M.R. Lippits, akte nr. \*\*\* dd. 5 dec. 1838)

original te maken  
 pastoor van  
 1855

De Pastoor te Wognum

De Legatee van Hendrik van Dijk tot de legatee  
 van de Wed. van de Wijk sul. 1000 f. van welke legatee  
 de legatee van alle pisse 2 f. 40 sch. van welke legatee  
 de legatee van alle pisse 2 f. 40 sch. van welke legatee

De Legatee aan de Kt: kerk te Wognum  
 van het in handhaving tot instigehouding  
 van het 1<sup>ste</sup> forntje op de eene somma van  
 vijf honderd gulden 200 f.

De Legatee aan mijne Vertrouwde een  
 somma van Vertrouwde gulden 200 f.

De Legatee aan Vertrouwde mijne  
 laatste Vertrouwde een somma van Vertrouwde gulden  
 1000 f.

De Legatee aan alle mijne Vertrouwde te  
 Wognum een somma van Vertrouwde gulden  
 200 f.

De Legatee aan mijne Vertrouwde te  
 Wognum het vragt gebruik van een somma van  
Vertrouwde gulden 1000 f., welke somma na mijn  
 overlijden zal moeten worden in volle  
 egypten aan mijne Vertrouwde Maria Vertrouwde  
 van Vertrouwde erfgenamen

De Legatee aan Vertrouwde woornagel  
 te Wognum een somma van Vertrouwde gulden  
 1000 f.

De Legatee aan Vertrouwde van Vertrouwde  
 te Wognum een somma van Vertrouwde gulden  
 200 f.

Het overige van mijne Vertrouwde te Wognum  
 te Wognum, ik aan mijne Vertrouwde en Vertrouwde  
 te Wognum

Wognum te Wognum den 11 oktober  
 1855

J. van Dijk Pastoor te Wognum

Handwritten signatures and notes at the bottom of the document.

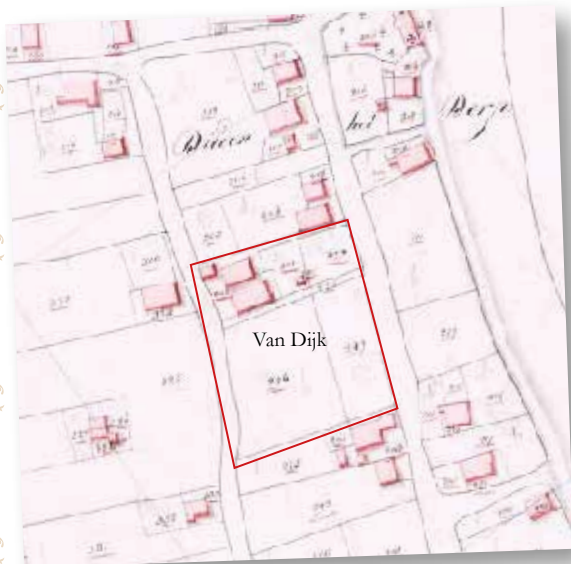
Testament pastoor Joannes van Dijk

## De familie Van Dijk

Het overlijden van hun heerbroer en heerom heeft zijn familie ongetwijfeld veel verdriet bezorgd. Maar de erfenis was voor sommige van hen zeker een grote meevaller. Zus Hendrina bijvoorbeeld was al sinds 1816 weduwe. Zij woonde in Herpen en voorzag een tijd lang in haar onderhoud als winkelierster. In 1838, op haar 79e is zijn “zonder beroep”.

Ook zus Petronella heeft geen makkelijk leven gehad. Haar man, Peter van Heumen overleed in 1824; haar twee kinderen waren toen nog maar drie jaar en zes maanden oud. In 1825 hertrouwt zij met Theodorus van den Anker; hij overlijdt tien jaar later. Petronella hertrouwt in 1836 met Herman Holtkamp uit Delfshaven, een oude man van 74 jaar.

Joannes broer Steven, de op een na oudste, was in Dieden blijven wonen en daar in 1818 getrouwd met Johanna de Groot. Hij kreeg van Joannes het vruchtgebruik van 1000 gulden tot aan zijn dood. Als hij in 1839 overlijdt gaat het geld naar zus Maria. Die is op dat moment getrouwd met de loijer en stalhouder Gerard Roeders met wie zij in Ravenstein op de Nieuwstraat was gaan wonen.



*Minuutplan Dieden 1822*

Broer Ottho woonde in 1838 nog steeds op de ouderlijke boerderij. Hij was landbouwer en sinds 1823 ook burgemeester van de gemeente Demen, Dieden en Langel; deze drie dorpen werden in 1814 tot één gemeente samengevoegd. Een burgemeester moest jaarlijks ten minste 25 gulden directe belasting kunnen betalen, al was ontheffing mogelijk. Ottho was in redelijk goede doen. Hij bezat de percelen 296-301 naast zijn flinke boerderij (nr. 302) en nog heel wat bouwland verspreid over het dorp en de uiterwaarden. Na zijn overlijden in 1844 volgde de man van Ottho's dochter Wilhelmina, Jan Baptist van den Bergh, hem op in het ambt.

Jan Baptist van den Bergh die jong overleed, werd als burgemeester opgevolgd door Ottho's zoon Antoon van Dijk. Helaas bevat het gemeentearchief van Demen, Dieden en Langel zo goed als geen stukken uit de tijd van Ottho van Dijk. Waarschijnlijk zijn de stukken verloren gegaan bij de brand in het gemeentehuis op 5 december 1896. Ook was Ottho op een gegeven moment door ziekte niet in staat om te kunnen schrijven.<sup>55</sup>

De boerderij in Dieden werd na de dood van Ottho sr. in 1850 overgenomen door zijn zoon Stefanus, samen met zijn broer Johannes en zijn zussen Johanna en Henrica.

Otto jr. (\*1811), een andere zoon van Ottho, werd gemeentesecretaris in Uden. Dat wijst erop dat hij een goede opleiding had genoten. Want in tegenstelling tot de burgemeester, die meestal gewoon een (rijke) boer of ambachtsman was, was het ambt van secretaris "intellectueel en voornamer"<sup>53</sup>. Otto van Dijk jr. is zelfs een tijd lang lid van Provinciale Staten van Noord-Brabant, evenals als jonkheer Johan Matthias van Singendonck, de heer van Dieden. Een duidelijke aanwijzing voor de veranderde verhoudingen in Brabant en voor de vooraanstaande positie van deze telg uit de familie Van Dijk.

De erfenis van heerroom heeft er wellicht ook aan bijgedragen dat neef Frederick (\*1823), een andere zoon van Ottho, eveneens een studie kon volgen. Hij gaat eerst naar de Latijnse School in Ravenstein (en logeert daar bij oom Gerard en tante Maria) en later naar het seminarie in Den Bosch. Hij wordt kapellaan en later pastoor in het dorp Zeeland (NB).

52 Westfries Archief, Notarissen in Westfriesland, inv.nr. \*\*\* (M.R. Lippits, akte nr. 321)

53 Bij het huwelijk van zijn dochter Wilhelmina op 3 mei 1844 verklaart hij "uit hoofde van ziekte niet te kunnen teekenen". StAOss, BS Dieden

Hoe het Willem van Dijk en zijn zoon Johannes is vergaan zou een nieuw onderzoek waard zijn - over een Diedenaar als meester metselaar, steenhandelaar en makelaar in Amsterdam <sup>54</sup>.

## Nabeschuwing

Een pastoor die zelfmoord pleegt. Hoe heeft het kunnen gebeuren? De analyse van pastoor Bakker geeft een aanzet tot een verklaring. Johannes van Dijk was terechtgekomen in een gemeenschap die hem niet accepteerde. Beter gezegd, waar enkele gezaghebbende personen hem niet accepteerden en geen respect voor hem toonden. Dit moet bijzonder zwaar voor hem zijn geweest omdat de verhoudingen in Brabant, waar Joannes van Dijk vandaan kwam, heel anders waren. De Maaskant, waar Dieden bij hoort, was niet het armste deel van Brabant, maar minder welvarend dan Noord-Holland. Er waren in deze streek weinig grote bedrijven. Boeren, keuters en landarbeiders stonden maatschappelijk dicht bij elkaar. We zien het in zijn eigen gezin: de oudste broer is boer en burgemeester, maar andere broers of zwagers zijn landarbeider.

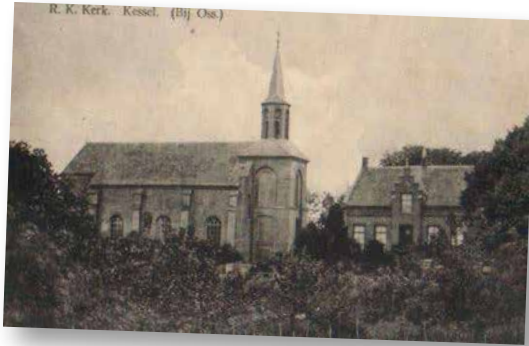
Volgens Crijns/Krielaars <sup>55</sup> hadden de Brabanders in de tijd dat Joannes opgroeide ook een andere beleving van het geloof: “Het geloof was voor hen een levendige realiteit en een bron van zekerheid, kracht, bemoediging en troost. Het gaf hen iets mee om het leven beter aan te kunnen. [...] Priesters werden geëerd en in hun uitspraken hadden zij een onbegrensd vertrouwen. Evenals de notabelen van het dorp stond de pastoor boven hen, maar de verhouding was anders. Hij was er geplaatst als hun geestelijk leidsman en raadgever en ze wilden dat hij op een voetstuk stond. [...] Wanneer de pastoor er goed en welvarend uitzag was dat voor hen een uiterlijk kenteken dat hij tevreden was over de kudde en dat zij goed voor hem zorgden.” Al dat moest Joannes van Dijk bij een deel van zijn parochianen missen.

<sup>54</sup> Willem is de overgrootvader van de roeier en latere huisarts Johannes Wilhelmus Maria van Dijk, geboren te Amsterdam op 4 juli 1868, overleden aldaar op 25 augustus 1938. Hij vertegenwoordigde Nederland op de Olympische Spelen van 1900 in Parijs en won bij die gelegenheid een bronzen medaille met de Acht-met-stuurman. ([http://nl.wikipedia.org/wiki/Johannes\\_van\\_Dijk](http://nl.wikipedia.org/wiki/Johannes_van_Dijk))

<sup>55</sup> Crijns/Krielaars, Gemengd landbouwbedrijf op de zandgronden in Noord-Brabant 1800-1865, Tilburg 1992, p. 244/245.



Het conflict spitste zicht toe in de strijd om de nieuwbouw van de kerk. Hij wilde het katholieke geloof vorm geven in een prachtig godshuis - het bestuur werkte dat tegen. Vanaf 1824 konden met financiële steun van de landelijke overheid nieuwe kerken worden gebouwd, de zogenaamte Waterstaatskerken. In het dorp Kessel, niet zo ver van zijn geboortedorp Dieden, werd zo een kerk al in 1837 gerealiseerd.



*R.K. Kerk Kessel*

De regeling werd ingevoerd om een einde te maken aan conflicten tussen katholieken en hervormden over het bezit van oude kerken. Toen het onmogelijk bleek in alle gevallen een teruggaaf te regelen werd besloten dat elke kerk in handen bleef van het genootschap dat die kerk op dat moment in bezit had, legaal of niet. Ter compensatie beloofde de overheid financiële ondersteuning bij de bouw van nieuwe kerken en bij het herstel van oude kerken. De parochie Wognum had hier ongetwijfeld gebruik van kunnen maken, maar daartoe was een goede samenwerking van pastoor en kerbestuur vereist en daaraan ontbrak het.

In alle verhalen rondom zijn dood is dat de conclusie geweest: De problemen in Wognum, met name tussen pastoor en burgemeester over de bouw van de kerk, hebben geleid tot de “geestelijke zwakheid” van de pastoor en zijn zelfmoord. De eerste die dat schrijft is aartspriester Gervering. Pastoor Bakker volgt deze lijn en onderbouwt die met voorbeelden. Hij wordt in latere publicaties telkens weer aangehaald. Maar er zit een tegenstrijdigheid in deze redevoering. Het vertrek uit Wognum betekende voor Van Dijk immers de verlossing van zijn kwelgeesten,

bovenal van de burgemeester. Waarom was hij niet blij dat hij weg mocht uit Wognum?

In de pogingen om zijn daad te verklaren is niet meegenomen dat op het hoogtepunt van het conflict over de kerk hij ook nog werd geconfronteerd met de ziekte en het overlijden van zijn trouwe huishoudster Sientje. We weten dat hij voor haar heeft gezorgd in haar laatste levensfase. Het is niet onwaarschijnlijk dat hij het was die de “kankerboertjes” Stegemans van Nibbixwoud naar Wognum heeft gehaald om hulp te verlenen aan de zieke Sientje. Joannes van Dijk had dus ook op persoonlijk vlak een zware tijd achter de rug, maar een sluitende verklaring voor zijn zelfdoding kun je er moeilijk in vinden.

Opvallend genoeg is er ook nooit aandacht geweest voor de parochie Limmen, de plaats waar Van Dijk naar toe werd gestuurd door zijn meederen. Zou het niet mogelijk zijn dat niet het conflict in Wognum maar het vooruitzicht op wat hem te wachten stond in de nieuwe gemeente, hem tot zijn daad hebben gebracht? Wat wij weten is dat Limmen in 1838 slechts een “primitieve” schuurkerk had. De voormalige katholieke kerk was in handen van de protestanten. Dat was maar een kleine gemeenschap. Zij konden of wilden het grote kerkgebouw, dat meerdere keren bij oorlogshandelingen verwoest was geweest, slechts gedeeltelijk herstellen; een deel bleef lange tijd een ruïne.



*Protestantse kerk Limmen*

De katholieke hadden toen dat mogelijk werd gemaakt niet de teruggaaf van hun oude kerk geëist – wellicht uit vrees voor de hoge kosten. Evenals de Wognumse parochianen kozen zij ervoor om in hun schuur-

kerkje te blijven. En de Limmense schuurkerk had nog niet eens een toren! In Wognum had Van Dijk een prachtig torentje gebouwd voor zijn kerk. Hij had in Wognum ook al grond verworven naast het kerkje voor de nieuwbouw van een grotere kerk. Deze droom moest hij bij vertrek achter laten. Zeker, de verhoudingen in het Wognumse lagen moeizaam, maar misschien waren er toch mogelijkheden. Bij het opstootje tijdens de begrafenis van Van Dijk werd gesuggereerd dat burgemeester Commandeur zich met de pastoor had verzoend. Als dat nou eens waar was! Dan krijgt het verhaal een hele andere wending.

Joannes van Dijk zou op de bewuste ochtend in november vertrekken naar zijn nieuwe parochie in Limmen. Maar in zijn huis was nog al het meubilair aanwezig; dat weten wij uit de boedelbeschrijving. Boeken, beddengoed, meubels - het lijkt erop dat helemaal niets was ingepakt voor een verhuizing. Alles stond nog op zijn plaats. Dan ligt er één conclusie voor de hand: hij wilde niet weg. Op de leeftijd van 68 jaar alles achterlaten en na 34 jaar helemaal over nieuw beginnen – dat kon hij niet aan. Hij was, na alles wat hij de laatste jaren had mee moeten maken, geestelijk verzwakt. Aan de andere kant was hij absolute gehoorzaamheid verplicht binnen de kerkelijke hiërarchie. Het was een dilemma, waaruit Joannes van Dijk uit Dieden geen andere uitweg zag dan zijn leven zelf te beëindigen.



**Lijst met afbeeldingen:**

1. De boerderij van de familie Van Dijk in Dieden, getekend door A. van der Horst in 1983, coll. Van de Ven, Stadsarchief Oss
2. Lateinse School Ravenstein, coll. Heemkundekring Ravenstein/Stadsarchief Oss
3. Lijst onderscheidingen 1789, Stadsarchief Oss, coll. Ravenstein, inv. nr. 153
4. Het dorp Oude Tonge, kopergravure van Anna C. Brouwer ca. 1800, collectie UB Leiden
5. Voormalige Schuilkerk in West Beemster, nu Cafe De Kerckhaen
6. Wognum 1791 van H. Tavernier uit Provinciale Atlas Noord-Holland
7. Oude RK kerkje annex pastorie en nieuwe pastorie Wognum door N.M. Wijdoogen ± juli 1857, coll. A.A. Smit, Wognum
8. Bidprentje C. Smolders, coll. A.A.Smit, Wognum
9. Dorp en protestantse kerk Wognum door Hendrik de Winter 22-7-1744,
10. Plan oude en nieuwe R.K. kerk, coll. A.A.Smit, Wognum
11. Gouvernement Haarlem, Jansstraat 46, coll. Noordhollands Archief
12. Bidprentje Joannes van Dijk, coll. A.A.Smit, Wognum
13. Aanbesteding, uit: Oprecht Haarlemsche Courant van januari 1840, coll. A.A.Smit, Wognum
14. Nieuwe RK kerk en pastorie Wognum door N.M. Wijdoogen± aug. 1857, coll. A.A. Smit
15. Testament pastoor Van Dijk, coll. A.A.Smit, Wognum
16. Minuutplan Dieden 1822 met aantekening van de auteur
17. R.K. Kerk Kessel ("waterstaatskerk") ca. 1904, coll. BHIC
18. Protestantse kerk Limmen ca. 1790 door Tavernier, coll. Beeldbank Noordholland

## Bijlage:

De boedelbeschrijving van Joannes van Dijk, pastoor te Wognum

<b>In de voorkamer</b>	<b>gulden</b>
Een secretaire.....	12
Een pendule.....	12
Vijftien schilderijen.....	14
Vier spiegels.....	12
Een spiegeltafeltje.....	6
Een lamp en vier lusters.....	5
Een gewascht tafeltje.....	4
Twalf stoelen en twee fauteuils.....	24
Een schenkketel en comfoir.....	1.50
Een tafel.....	10
Een carpet, een looper, twee bedgordijnen.....	3
Een.....	3
Drie stoven en drie blikken bossen.....	3
Een bed en peul [peluw].....	20
Een koperen ketel.....	6
<b>In het woonvertrek</b>	
Een klok.....	28
Een kruis met voetstuk.....	1
Drie vogels in kooijtes.....	6
Een speeltafeltje.....	1
Een dito.....	3
Een schrijftafel.....	1.50
Een liqueur- en drie tabackskistjes.....	1.50
Drie thee-kisjes.....	1
Zes stoelen, twee fauteuils.....	4
Vijf stoelkussens.....	1.50
Een lessenaartje.....	-50
Een koperen ketel.....	1.50
Een vloerkleed.....	-50
Een spiegelkabinet met drie laadjes.....	14
Een kist.....	-25
Drie glasgordijnen.....	-20

**Inhoud opkamerkje**

Een ledikant met behangsel.....	3
Een bed, drie kussens en twee dekens .....	12
Een wastafel met toebehoren.....	1
Twee stoelen met kussens en een speeltafeltje.....	-50
Een spiegeltje.....	-50
Een vloerkleed.....	1
Twee jassen, een rok, twee broeken, twee vesten.....	8
Een stuk linnen.....	8

**In een nisch in de gang**

Enig tafelgoed tot dagelijksch gebruik.....	1
Een bed ende toebehoren.....	18

**In het bichtkamerkje**

Een partij boeken.....	5
------------------------	---

**In de Keuken**

Een klok.....	1
Twee dekens een twee kussens.....	-50
Een koperen doofpot een een ijzeren dito.....	2
Een spiegel, en ..., een koperen ketel .....	1
Een vijzel, twee kandelaars, drie blakers en enige kleinigheden.....	-50
Een theekeutel en stoof .....	-1
Een koperen stoof en dito ketel.....	1

**Op het erf**

Drie kippenhokken, een droogrek en een gieter benevens een ....	1
Enig brandhout .....	3
Een ... en drie emmers.....	1

**In de stal**

Een draaibank met toebehoren.....	3
Een hakblok met enige rommeling .....	-25
Twee vloerkleden en twee lopers.....	3
Een wagen met toebehoren.....	25
Een kist met diverse rommeling.....	2
Een mand met divers aardwerk .....	1

Twee vazen met stolpen in een kist.....	3
Drie vaatjes met glaswerk en porcelein.....	3
Een mand met galanteriewaren.....	1
Een kist met diverse goederen.....	6
Een balie [tobbe] met diverse rommeling en een klerenrekje.....	1
Diverse paardentuigen.....	3

### Op de stalzolder

Een hakselbak, twee vishaken, een zadel.....	3
Een zadelaar, hoofdstel, een wagentuig en... ..	6
Vijf broeiramen met een .....	6

### Op de huiszolder

Twaalf broeiramen.....	3
Drie bloemvaten en een vogelkooi.....	-50
Een dubbel jagdgeweel .....	8
Diverse vischtuig .....	6
Een bloemtafel .....	-25
Een bed, twee stroozakken en verder toebehoren.....	20
Een tafel, bed, goudvischkom.....	-50
Enige tuinstoelen, twee tuintafels en verdere rommeling.....	1

### In een kist

Twaalf Hoofdmutzen.....	1.2
Twee en twintig handoeken.....	1
Dertig servetten.....	10
Negen nachtdassen .....	1
Acht tafellakens .....	5
Driewintig kussenslopen .....	6
Twaalf handoeken.....	1
Zes slaapmutsen.....	-60
Zeventien hembden.....	6
Een en twintig bedlakens .....	8
Elf onderbroeken .....	4
Elf borstrokken.....	4
Diverse boeken.....	10

**In een spiegelcabinet**

Een tafellaken en zes servetten.....	4
Achtien halsdoeken.....	3
Twalf dito.....	2
Een geborduurd doek.....	1
Een brieven tasch, scheerbakje en slijpsteentje .....	0.30
Een kruidhoren met kruid.....	0.50
Twalf overhemden.....	6
Tien halve hembdjes.....	1.50
Diverse kledingstukken in een laad .....	2

**In een kisje**

Twee en dertig messen met witbenen hechten .....	2
Twintig dito met platen hechten.....	1
Twee voorsnijd messen en twee vorken .....	0.60
Negen messen met houten hechten.....	0.20
Twee kristallen mosterpotten met zilveren voetstukken, deksels en lepetjes .....	6
Twee dito peperbusjes met zilveren voetstukken en koppen.....	4
Twee dito zoutvatjes met zilveren voetstukken en lepetjes .....	2
Een zilveren inktkoker .....	3
Zes kurken met zilver .....	0.90
Twaalf zilveren lepels .....	22
Twals dito vorken.....	22
Een dito suikerstroijer .....	5
Een dito soeplepel .....	10
Een gouden horloge, ketting en cachet .....	50
Een zilveren flesdop, dito kurkentrekker, twee dito cigarenpijpjes twee dito kettinkjes .....	0.50
Een dito gedenkpenning.....	0.50



**Contanten**

Aan diverse specie, drie honderd zeven en dertig gulden vijftig cent

**Levend vee**

Een paard

Drie zilverlakensche faisanten, hennen, benevens een dito haan

Een goudlakenschen faisant, haan

Een paar inlandsche faisanten

**Titels en papieren**

Numero een

Het afschrift ener holografischen akte van den overledenen ...

Numero Twee [...] de westelijke helft van een stuk boschland [...] gelegen te Benningbroek.

Numero Drie [...] een stuk boschland te Benningbroek

Numero Vier [...] een stuk weiland gelegen te Wognum sectie B no. 250 en no. 251

Numero Vijf [...] Een perceel bosland onder Wognum sectie A no. 157

Numero Zes [...] Een huis en erf ter grootte van drie en twintig roeden gelegen in het Westend van Wognum, sectie B no. 205

**In schulden**

De rendant heeft verklaard dat aan de Nalatenschap verschuldigd is door

Cornelis Smit .....	20 gulden
Jan van Vesten.....	15
Pieter Groot.....	15
Meester Kwast .....	10
Johannes Hock .....	5
Simon Korver .....	4

## Colofon

“Verhalen uit het Stadsarchief”  
is een publicatiereeks van het Stadsarchief Oss.

Vormgeving en druk:  
Afdeling Reprografie gemeente Oss

Alles in deze uitgave mag zonder toestemming,  
met correcte en volledige vermelding van bron,  
worden overgenomen.

stadsarchief oss



**adres** Peperstraat 12 - 5341 CZ Oss  
**t** 0412 629 101 **e** [stadsarchief@oss.nl](mailto:stadsarchief@oss.nl)  
[www.stadsarchiefoss.nl](http://www.stadsarchiefoss.nl) - entree gratis



